

ALTIN VARAK

Çeşitli süsleme sanatlarında kullanılan ve tirşe arasında dövülerek inceltilen altın levha.

Bir altın alaşımı, içine katılan madenlerin cinsine göre renk alır. On sekiz ayar yeşil altında bakır ve gümüş, beyaz altında bakır, nikel, çinko, gülpenbe altında ise gümüş, bakır, nikel ve çinko bulunur. Altın, alaşım neticesinde zamanla okside olmasına rağmen tezhipte bilhassa yeşil altın çok kullanılmıştır.

Klasik usulde altın varak elde etmek için gerekli olan aletler (avadanlık) şu parçalardan meydana gelir: Çift veya tek merdaneli hadde, 4 ve 1 kilogramlık iki çekiç, 25×30 cm. ebadında pürüzsüz mermer levha, tavşan ayağı, dağar denilen ensiz toprak tava, tirşe adı verilen deri ve zarlar.

İstenilen renk ve ayarda hazırlanan altın önce haddeden geçirilip 1 ile 0.1 mm. kalınlığında levha haline getirilir. Bu levha 4 mm. eninde kesilerek parçalara ayrılır, parçalar pudralanarak 12.5×6.5 cm. büyüklüğündeki tirşelerin altına konur. Yaklaşık elli kat olan istifler köşelerinden bantlanarak demet yapılır. Rık adı verilen bu demetlerin kenarları, hava alması ve dövülen altının yayılması için açık bırakılır. Hazırlanan bu istifler dağar üzerinde hafifçe ısıtılmış mermer tabakaya konularak büyük çekiçle hafif darbelerle dövülür. Altınlar tirşelerin yanlarından dökülmeye başlayınca kadar dövülmeye devam edilir, taşan kısımlar kesilerek düzeltilir. Bu parçalar incecik olduğunda yapışmaması için tavşan ayağı ile mermer üzerinden süpürülerek toplanır. Bu ilk ameliyeye rık adı verilir. İncelmiş olan altın levhalar yine muayyen ebatta kesilmiş başka tirşeler arasına yerleştirilerek 1 kilogramlık çekiçle, bu sefer daha dikkatle dövülür. Böylece altın biraz daha yayılır ve inceler. Derinin kenarından taşan kısımlar tekrar kesilerek düzeltilir. Bu ameliyeye de zar veya mişek denir. Artık elde edilmiş olan altın varaklar son ve üçüncü perdaht ameliyesinden geçirilir. Oldukça incelmüş olan altın yaprakçıklar, siğir kalın bağırşağından yapılan ince ve cilalı zarlar arasına istiflenerek 1 kilogramlık çekiçle dövülür. Kıvama geldiği, dört tarafından çıkan altınların inceliği ile anlaşılır. Varaklar 1/10.000 milimetreye kadar inceltilir ve yeşil ışığı geçirebilecek hale getirilir. Taşan kısımlar

tekrar kesilerek düzeltilir ve altın varaklar pudralanarak 12.5×6.5 cm. ebadında ince kâğıtlar arasına yerleştirilir. On varak altına bir deste, yirmi desteye ise bir tefe denir. Böylece satışa çıkarılan bir tefede 200 varak altın bulunur. Avrupa'dan gelen altın varaklar defter halindedir ve her defterde yirmi beş altın varak vardır.

Altın varak cami ve minare alemlerinde, tavan, kapı, çerçeve, parmaklık, çekmece, sandık, cam, seramik gibi eşyada, tezhip, minyatür, cilt, hat sanatlarında ve tabelâcılıkta çok eskiden beri başarıyla kullanılmış, böylece İslâm sanatları sahasında emsalsiz eserler meydana gelmiştir. Altın varaklar ezilip (bk. ALTIN EZME) fırça ile sürülerek tatbik edildiği gibi işlenecek zemine yapıştırmak suretiyle de kullanılır. Genellikle miksiyon veya yumurta akı zemine sürülür, sonra altın varak zemin üzerine döşenir. Daha sonra ince kâğıt ve kalın fırça yardımıyla yapıştırılır.

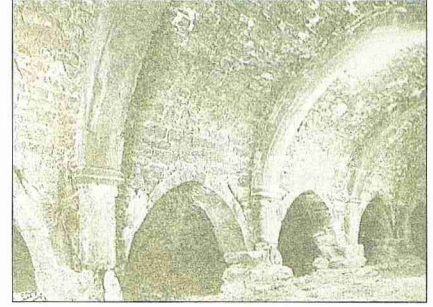
Altın varak XIX. yüzyılın sonuna kadar İstanbul'un Beyazıt ve Süleymaniye semtlerinde Varakçılar Hanı ve Çarşısı denilen yerlerde imal ediliyordu. Safılığı ve ayarı bakımından çok üstün olan Osmanlı altın varakları Avrupa ve Amerika'dan gelen daha ucuz fabrika işi altın varaklarla rekabet edemeyince bu sanat kısa zamanda sönmüştür. Son altın varakçı (altıncı), Güzel Sanatlar Akademisi'nde hocalık yapan ve 1949 yılında vefat eden Beykozlu Hüseyin Yıldız ustadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Der Grosse Brockhaus, Wiesbaden 1954, IV, 710-712; *TA*, II, 218-219; R. Ekrem Koçu, "Altın Varak, Altınvarakçılar", *İstA*, II, 749-750; Ellen Louise Young, "Goldbeating", *EBr.*, X, 539; Muhsin Demironat, *Ders Notları* (İnci Ayan Birol özel kütüphanesi).

İNCİ AYAN BIROL

Altınapa Hanı'nın kısıklık bölümünün pâyve ve kemerleri

ALTINAPA HANI

Altınapa Barajı'nın suları altında kalan bir Selçuklu kervansarayı.

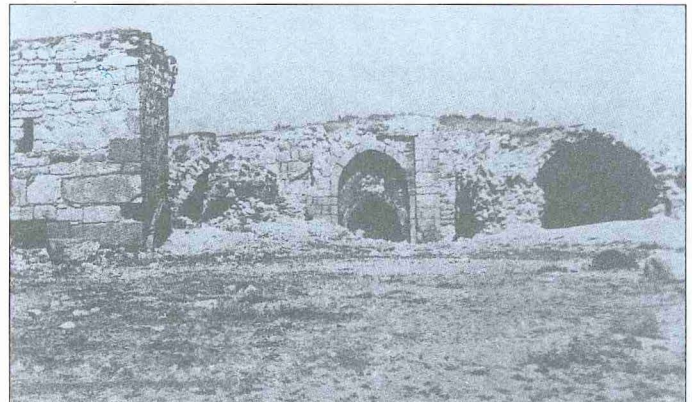
Vakfiyesinden 598 (1202) yılında, Akşehir-Konya yolundaki Arğıt Hanı'nın da bânisi olan Selçuklu devlet adamlarından Sipehsâlâr Şemseddin Altınapa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Eski Konya-Beyşehir yolu üzerinde bulunan hanın, hol kısmı ile avlu kısmı birbirine eşit iki bölümlü bir Selçuklu kervansarayı olduğu, kesme taştan ve sade bir üslûpla süslemesiz yapıldığı, girişin solunda eyvan üstüne yerleştirilmiş fevkanî bir mescidinin bulunduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

K. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Berlin 1961, s. 29; İsmet İlter, *Tarihî Türk Hanları*, Ankara 1969, s. 14; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, II, 147; Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I: Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", *TTK Belleten*, XI/42 (1947), s. 197-230.

ARA ALTUN

Altınapa Hanı'nın giriş yönünden görünüşü